

ÆDELSTENE PÅ GRØNLAND

Af Ove Dragsted

Gamle myter og sagn fortæller om de flittige små dværge, der bor inde i bjerget. De arbejder strengt med deres hakker og skovle og danner lange gange ind igennem stenmasserne. De finder ædle metaller: guld og sølv. Og de finder strålende ædelstene i dejlige farver: røde, blå, grønne, gule, violette, eller helt uden farve. Disse fortællinger er fra Europa, hvor man altid har forestillet sig, at bjergene rummede vældige skatte. Det svære var blot at finde ind til dem og udvinde dem.

Også Grønlands fjelde rummer skatte. Vi behøver blot at tænke på, at man ved Ivigtut har kunnet bryde kryolit i hundrede år. Nu har man tømt bjerget for denne hvide sten, men mange af dem, der har haft arbejde i kryolitbruddet, har vel endnu liggende noget af det, man kaldte „uren“ kryolit, og som i virkeligheden var allersmukkest, fordi der var små stykker af skinnende, metalliske mineraler deri, nogle lignede sølv, andre guld. Det var svovlkis, zinkblende, blyglans og meget andet. De er dekorative, men de er for skøre til at man har kunnet bruge dem i smykker.

Der har været brudt kobber. Nogle steder forbinder kobberet sig med andre stoffer, og der dannes smukke grønne eller blå stene. I Katanga i Congo er der megen malakit, man bryder denne skønne grønne sten og sliber den til at sætte i smykker, eller man laver perlekranse deraf. Måske finder man en dag tilstrækkelige mængder af den slags stene også i Grønland.

Man har også kul i Grønland, både på Disko og på Nugssuak halvøen lige overfor. Det er brunkul. Det lyder mærkeligt at nævne brunkul i forbindelse med smykker. Men i England finder man en særlig slags brunkul, der bliver smukke og glansfulde som fløj, når man polerer dem. Der er udskåret smukke figurer deraf, der er blandt andet skåret sorte roser. Der er også lavet perlekranse. Desværre er de grønlandske brunkul ikke af denne type. Men det er ikke umuligt, at man en dag et eller andet sted i Grønland finder noget brunkul, som kan poleres smukt. Det er morsomt at tænke sig, at ingen havde drømt om at bruge kul i smykker, men mennesker finder jo på så mange ting. De ser på naturens frembringelser og glæder sig over dem, og en dag sker det så, at en eller anden giver sig til at skære i et særlig smukt stykke, han tildanner det til en fisk eller en bjørn eller en blomst og giver det til sin kæreste.

Tugtupit, en grønlandsk ædelsten i råmateriale med changerende farvespil i rød-lilla toner.

Hun bærer det i en snor om halsen. Og derved er kullet blevet til et smykke, til en ædelsten.

Dette fortæller lidt om, hvad en ædelsten egentlig er, og hvordan en sten bliver gjort fornem og agtet og attrået, kort sagt, hvordan den blir til en ædelsten.

Det sker derved, at et menneske finder den smuk eller ejendommelig og bærer den som smykke.

Der kan være mange grunde til at gøre en sten til en ædelsten.

I gamle dage følte man det, som om en sten talte til én. Når man standsede op og samlede en sten op og så på den, så måtte denne sten indeholde noget, den måtte være bolig for en ånd, som fik én til at lægge mærke til stenen. Og så var der måske noget, som denne ånd ville hjælpe med. Man bar en sådan sten som amulet og var sikker på, at den kunne hjælpe én mod farer og overhængende ulykker.

Stene, som er gennemsigtige, har altid i særlig grad tiltrukket sig menneskenes interesse. Man ser på dem, drejer dem i lyset og undrer sig over dem. Måske er stenen helt uden farve, blot klar som glas. Det gælder for *bjergkrystallen*. Smukke krystaller er blandt andet fundet i Grønland ved Nûgssuaq. Man ser på dem, beundrer deres smukke, helt glatte flader og kan knap nok forstå, at de ikke er tildannet og

Nogle slebne cabochons af tugtupit.

formet af mennesker. Men de er sådan fra naturens hånd. En bjergkrystal, som har haft mulighed for at vokse frit, danner et prisme med seks sider, og i hver ende er der en slags pyramide. Siderne er stribede på tværs. Egentlig kunne man udmærket lave brocher og øreringe og andre smykker af sølv og indfatte bjergkrystallerne deri uden at gøre noget som helst mere ved dem. Naturen har givet dem så smukke former. Men rundt om i verden har man i flere tusinde år valgt at slibe bjergkrystallen. Man har også fundet så store stykker, at man har kunnet danne skåle deraf. Og man troede, at det gav sundhed at drikke af en sådan skål.

Navnet *krystal* er kommet fra græsk og betyder *is*. Man hævdede bestemt, at bjergkrystal eller „bjergis“, som det altså betyder, virkelig var is. Den var blot frosset så hårdt og så længe, at den ikke længere var i stand til at smelte. Denne tro blev først endeligt udryddet i 1676, da en videnskabsmand gjorde opmærksom på, at man finder bjergkrystal i de varme lande på steder, hvor der aldrig nogen sinde har været is.

Men i digtningen kan man stadig træffe på den gamle overlevering. Måske finder man en antydning deraf i digterpræsten *Kaj Munks* smukke digt om den blå anemone, hvori det hedder:

Hvad var det dog, der skete?
Mit vinterfrosne hjertes kvarts
må smelte ved at se det,
den første dag i marts.
Hvad gennembrød den sorte jord
og gav den med sit søblå flor
et stænk af himlens tone?
Den lille anemone,
jeg planted' der ifjor.

Her bruges ordet *kvarts*. Bjergkrystal er en glasklar kvarts. Mælket kvarts finder vi jo overalt i fjeld og ved strand. Strandens sand er vel for en stor del knust kvarts. Men det var det gennemsigtige materiale, der vakte menneskenes interesse. Man troede også, at man ved at se længe og koncentreret ind i en bjergkrystalkugle kunne se ind i fremtiden. Der findes endnu sådanne kugler på museerne, og måske endnu hos nogle spåmænd.

Bjergkrystal bliver ofte slebet med mange facetter og sat i billige smykker for at efterligne diamanter. Mens de små bjergkrystaller desværre er næsten uden værdi rent pengemæssig set, er jo diamanter noget af det dyreste, man har. De findes i visse gamle vulkankratere. Der er for ganske få år siden fundet sådanne diamantkratere i de arktiske egne i Sibirien. Hvis man en dag finder noget lignende i Grønland, vil det indbringe milliarder af kroner, men desværre er der hidtil ikke mindste antydning af den slags forekomster.

Kvartsen kan forekomme i mange skikkelser. Der må sikkert engang dukke ametyst op. Det er den violette, meget smukke kvarts. Grækerne gav den dette navn, fordi den havde vinens farve, og man drog derfor den slutning, at ametysten ville hindre drukkenskab. Ametyst betyder ordret oversat „uden beruselse“.

Hvis mange mikroskopiske kvartskorn danner en sten, kan man komme ud for agat. Denne sten forekommer i meget smukke eksemplarer i Agatdalen ved Nûgssuaq. De er blåligt grå, og agaten danner ringe, ligesom de ringe, man kan se, når man kaster en sten i vandet. Agat er ikke nogen kostbar sten. Men der slibes stenperler til at bære i kranse om halsen, og askebægre og skåle af agat i Sydtyskland, i Brasilien og Indien. Agaten kan være dannet i lag af forskellig farve, og ringene kan være uregelmæssige, så at de danner mærkelige tegninger. Man giver agaterne navn herefter, og sådanne agater slibes og sættes i brocher og ringe. Der er øjeagat, landskabsagat, mosagat, ruinagat og mange flere. Dersom agaten er helt klar og blålig og nærmest uden tegninger, kaldes den ædel kalcidon. Der findes også kvarts, som er ganske ugenomsigtigt, nærmest leragtigt i glansen, men som kan have smukke grønne eller rødbrune farver. Denne art kaldes *jaspis*. Den omtales ofte i Bibelen, for

i oldtiden var jaspis skattet som en kostbar ædelsten. I dag er den ganske billig, men alligevel stadig meget yndet til smykker.

Arkæologerne har på Grønland fundet gamle redskaber fra Dorsetkulturen og andre kulturer. Nogle af disse redskaber består af bjergkrystal eller af jaspis. De ser ud til at have været brugt til flænsekniive og skindskrabere. Mon ikke disse smukke stene har været brugt med særlig hensigt? Man har nok tænkt, at de ville bringe lykke. Den som ejede disse redskaber, ville få jagt- og fiskelykke, så at han kom til at bruge dem tit.

Mange, mange steder i Grønland finder man *granater*. Det er røde eller brunrøde stene, der sidder som korn i skifer eller granit. Hvis de ikke er forvitrede, har de smukke skinnende flader, og fladerne er meget ofte formede som de firkanter, man kalder romber. Vi har prøvet at slibe nogle af disse granater til smykkestenene, men de har været for brunlige og uklare. Alligevel har de en vis skønhed i sig selv. Granater findes overordentlig udbredt i naturen, men kun få steder findes glasklare, gennemsigtige granater i fine røde farver. I Tjekkosllovakiet og i Tyrol har man fundet sådanne granater, og i flere århundreder har de dannet grundlag for en særpræget smykkeindustri. Bønderne har siddet med hele familien om vinteren og slebet granaterne til og sat dem i smykker, der er blevet solgt hele verden over. Man har også boret hul gennem de kantede krystaller og trukket dem på snor. I Sydafrika og i Indien og Brasilien har man fundet lignende smukke granater i meget stor mængde.

Hverken granat eller bjergkrystal eller agat eller jaspis er dyre ædelstene. De forekommer så almindeligt. En dyr ædelsten er en sten, der er sjælden at finde.

Derfor kan man alligevel glæde sig over de billige ædelstene. De har også den fordel, at de kan komme mange flere mennesker tilgode.

Nogle stene kaldes ædelstene, men er det ikke altid. Man har flere steder i verden en skøn sten, der som regel er gyldengul. Den kaldes topas og er meget anset som ædelsten. Man har også fundet topaser på Grønland, men desværre er de topaser, som man hidtil har fundet, små og grå og helt ubrugelige til at sætte i smykker. Derfor kan det jo meget vel hælde, at man en dag finder kostbare ædeltopaser.

Grønland er jo et vældigt land, og der er geologiske dannelser fra mange tidsaldrer og af mange forskellige arter. Fjeldet kan være brudt ned af vejr og vind, og derved er forvittringsmaterialet rutsjet ned, og måske er noget af det flyttet af vinden og af vandstrømme. De hårde stene ligger da tit tilbage i gruset og sandet. På Ceylon, i Burma og andre steder i Østen graver man i dette ædelstensgrus og finder både de røde rubiner og de blå safirer samt mange andre ædelstene. Der findes også *rubiner* i Grønland, men hidtil har man kun set ganske små rubinkrystaller. Måske findes der flere inde i klippen, måske er de ført bort og vil en dag ved et tilfælde blive opdaget ved gravearbejde. En amerikansk soldat så en dag en skøn og skin-

nende rød sten ved stranden og tog den med sig. Det var nu ikke en rubin. Stenen viste sig at være en særlig art granat, der hedder rhodolit. Det betyder rosensten.

Det varme flydende magma, der findes under jordskorpen, bryder somme tider frem gennem skorpen. Så har vi en vulkan. Men måske bryder det kun op inde i skorpen og baner sig vej gennem underjordiske huler, revner og sprækker og åbninger mellem forskellige gamle lag. Magmaet størkner efterhånden. Men på grund af forholdene, sker det kun langsomt, og de mere flygtige bestanddele, der lettere kan trænge videre, størkner senere. Til sidst er der kun dampe tilbage, som enten afsætter sig i hulrum eller måske indvirker på den omgivende klippe og omdanner denne til nye mineraler. På denne måde opstår malmgange, pegmatitgange, intrusioner. I disse gange kan man finde sjældne malme og mineraler. Vi har talt om kobber, men der er jo også fundet bly ved Mestersvig og andre malme. Mange ædelstene rundt om i verden er fundet i sådanne gange, og der vil sikkert også blive fundet nogle i Grønland, når man i anden anledning skal bryde vej ind gennem bjerget. Det kan næsten aldrig betale sig at drive bjergværksdrift for at finde ædelstene. Dertil er de altfor sparsomt forekommende. Det sker, at man følger en pegmatitgang ind i bjerget, fordi den indeholder store, rene krystaller af feldspat og kvarts, som bruges på forskellig måde i industrien. Og man kan da støde på små lommer med grønne eller røde turmaliner. *Turmalin* findes også i Grønland, men der er vistnok ikke fundet *ædel* (smykke-)turmalin endnu. Man kan finde så godt som alle eksisterende ædelstene på disse gange.

Men foreløbig er man jo i de fleste tilfælde henvist til at undersøge overfladen og kan kun meget få steder bekoste en boring for at se, hvad der ligger dybere nede. Men der er fundet mange interessante stene på overfladen.

Ved Fiskerø fandt man i 1880'erne et nyt mineral. Finderen hed *J. Lorenzen*, og han opkaldte det efter sin rejsefælle og gode ven, *A. N. Kornerup*, der døde af tuberkulose på denne rejse. Mineralen blev kaldt *kornerupin*. Det vakte ikke større opsigt, for det ser ikke så forfærdelig spændende ud. Men senere fandt man flere steder rundt om i verden kornerupin, som var gennemsigtig og smukt grøn, og den er en meget sjælden og værdifuld ædelsten. Betingelserne for, at der dybere nede findes ædel kornerupin, er muligvis til stede. Fiskerø har været et rigt findested for mineralerne af interessante stene. Man har også fundet en smukt blå sten, som man har kaldt *safirin*, men desværre er forekomsten meget beskeden. Ellers havde man kunnet slibe smukke stene til smykker.

Ikke så langt fra Ivigtut, ved Kûngnât, har man fundet *månesten*. Det er et gennemsigtigt mineral, en slags feldspat, som udmærker sig ved at have et smukt blåt skær. Vender man stenen og drejer den i lyset, ser man, at dette blå skær bevæger sig henover stenens overflade. Smukke månestene findes i ret store mængder på

Ceylon, og der er også lidt i Schweiz. På Ceylon skatter man de stene, der har blåt skær, mens månestene med hvidt skær er mindre efterspurgte. Men det kræves, at en månesten skal være klar uden sprækker eller indeslutninger i stenen. De grønlandske månestene vil være helt usælgelige, fordi de er stærkt forvitrede. Det kan sikkert ikke lønne sig at åbne en månestensmine på dette sted, men geologerne regner med, at stenen kun er forvitret på overfladen, og at der findes renere månesten, måske af virkelig fin kvalitet, længere nede i fjeldet. Det er dog foreløbigt usikkert, hvor meget eller hvor lidt der findes. Der kan dog komme den dag, hvor man har det fornødne materiel på stedet i anden anledning, så at man kan undersøge denne forekomst nærmere.

Hvis *Rypekylling* levede i dag, ville vi kunne have stor hjælp af ham. *Knud Rasmussen* – *Kunúnguaq* – fortæller, at *Rypekylling* var en lille dreng, der gik omkring og græd over sin far, der var trukket ned i dybet af en narhval. Så kom en dag en gammel åndemaner hen til ham og foreslog ham, at han skulle blive åndemaner.

„Jeg tør ikke,“ svarede *Rypekylling*.

„Der er ingenting at være bange for,“ sagde åndemaneren. „Gå blot ned til havet, og udsøg dig en sten, der er sort på den ene side og hvid på den anden. Den skal ligge således, at den aldrig ligger tør af havet. Siden går du op i fjeldene og opsøger en ensom sø. Dér finder du også en glat klippeflade, hvor du sætter dig ned og stryger stenen rundt til venstre, ind imod dig, i samme retning som solens bane. Og her skal du blive siddende og stryge uafbrudt uden hensyn til sult og træthed, indtil der sker noget.“

Da *Rypekylling* var så træt, at han næppe kunne løfte sin højre arm længere, blev fjeldet pludselig blødt, der følte ikke nogen modstand mer, og han opdagede nu, at der havde dannet sig et hul ind i fjeldet, et hul, der gik helt igennem ned i dybet.

Rypekylling steg ikke ned i fjeldets dyb. Han var ikke ude efter guld eller ædle stene. Han ville skaffe sig hjælpeånder, så at han kunne blive en stor angekok.

I dag ville *Rypekylling* kunne få en stor og vellønnet stilling i Grønlands geologiske Undersøgelser, dersom han medbragte den sten, der var sort på den ene side og hvid på den anden og altid våd af havet.

Vi véd ikke, hvad denne sesam-sten, der kunne få bjerget til at åbne sig, kan have været for en. Der findes en sten, som består af sorte og hvide lag. Den hedder *onyx*. De gamle grækere gav den dette navn, som betyder „negl“. Den fornøjelige gamle magister i græsk, *Ove Jørgensen*, fortalte engang i en græsktime, at grækerne havde givet stenen dette navn, fordi de havde gjort den interessante iagttagelse, at en negl består af et hvidt og et sort lag. – Da *onyx* er en lagdelt agat, skal den nok findes i Grønland.

Men da nu drengen gik ned til havet, burde vi måske også gøre en afstikker fra landjorden og tale om havets ædelsten, *perlen*, som dannes af og til inden i muslinger.

Der er flere gange fundet perler i grønlandske muslinger. Det er ikke de skønne perler, som vi kender fra de tropiske og subtropiske have, eller som man har fundet i elve i Skandinavien og Skotland. Det er blåmuslingeperler, og de fleste af disse er kalkagtige og helt uden glans, men en sjælden gang kan man finde grønlig eller rosa perler med en mat glans. For nogle år siden fandt en kifak en sort perle i en blåmusling, og det var en virkelig interessant perle, som hun gav til en sygeplejerske, der senere fik den indfattet i en guldring i Danmark.

Det fremgår af gamle arkivalier, at kong Christian IV engang ville sætte fart i perlefiskeriet i danske åer, og at han lod en inder, der var bragt med hjem fra en ekspedition til Tranquebar, sende til Koldinghus, hvorfra lensmanden skulle dirigere ham ud på perlejagt i åerne. Nu er der stor forskel fra perlefiskeriet i Indien, der foregår i det salte ocean. Her fisker man en perlemusling, der kan minde om en østers. Men i åer og elve forekommer perler i en helt anderledes udseende muslingeart, en langagtig ferskvandsmusling. Den stakkels inder døde snart efter. Historien er netop i Guldmedebladet blevet fremdraget af en ung zoolog, der samtidig fortæller Holbergs perlehistorie. Den arme inder døde i 1623. Holberg skrev i 1729, over hundrede år senere. Han havde fået oplyst, at kongen lod en grønlænder indkalde, fordi denne var kendt med perlefiskeri i Grønland. Men lensmanden på Koldinghus lod grønlænderen arbejde i al slags vejr for at finde perler, så at han blev syg og døde. Historien er altså blevet helt forvansket. Men den har givet anledning til, at man flere gange har nævnt muligheden for at finde perler i Grønland.

Forholdet er imidlertid det, at man ikke heller på havet skal regne med at kunne sætte nogen skattejagt igang. Men skulle man finde nogle pæne perler i blåmuslingerne, kan man jo se, om de kan bruges til noget. De vil sikkert ikke være særlig holdbare, men måske kan de indfattes i mere beskedne smykker.

Havets moder, Ímap ukûa, som bor på havets bund, har ifølge de gamle myter et vældigt hår, som rummer alle havets dyr, og hun bestemmer, hvornår dyrene skal sendes op til menneskene. Det er fangststyr; menneskene skal have kød at spise, og de skal have skind at klæde sig i. Men det er vist for meget forlangt, at hun også skal sende perlemuslinger med kostbare perler, der ikke er til nogen nytte, kun til pryd!

Vi vender tilbage til fjeldet, som rummer den klare månesten med det smukke, vandrende blå skær. Selv om den er lidt forvitret, er den så køn, at en ministerfrue har fået den indfattet i en guldring.

Månestenen er en *feldspat*. Dette mineral er jo overordentlig udbredt i Grønland. Adskillige arter af feldspat har fundet anvendelse i smykker, men disse arter findes kun sjældent og i meget små mængder. Foruden månesten har man i Grønland fundet amazonsten og labradorsten. *Amazonstenen* er uigennemsigtig og grøn, måske

Grønlandsk agat fra Agatdalen.

lidt blåligt grøn, og når man drejer den i lyset, ser man, at den glitrer med en næsten sølvagtig glans. Desværre spalter amazonsten let. Men den er smuk, når den indfattes i smykker.

Labradorstenen er grå og uinteressant, men der sker noget, når man drejer den i lyset. Den skifter farve, blir snart gul, snart blå, snart grøn, snart rød. Nogle har sammenlignet den med en insektvinge. Stenen kendes fra Labrador, fra Norge og Finland og andre steder. Af den finske sten har man slebet nydelige ringstene, og af lidt større stykker har man udhulet og poleret små askebægre, der er aldeles nydelige. – Ingen af feldspaterne opnår nogen høj pris.

Blandt de ædelstene, der er observeret i Grønland, er også *olivinen*. Når den er klar og smukt olivengrøn, kalder guldsmedene den for *peridot*. I oldtiden kom den kun fra en ø i Det røde Hav, der kaldtes Topazos, men nu hedder St. John eller Zebirget. Men man har i nyere tid fundet peridoter mange steder, sidst på Hawaii i Stillehavet.

Alle de stene, vi hidtil har talt om, er temmelig hårde. En ædelsten skal helst være hård, så at den kan modstå slid. Man bruger dog også blødere stene, når de er smukke. Hertil hører den grønne *serpentin*, og *sodalit*, der kan være blå. Den er ofte en bestanddel af *lapis lazuli*, oldtidens safir, der kom fra Afghanistan. I Grønland findes sodalit i forskellige farvetoner, heriblandt en smuk gulgrøn, som måske en dag vil blive brugt til at slibe kugler af til halsbånd, eller små skåle og figurer.

Man har længe haft kendskab til et stort antal af de grønlandske mineraler. I den bekendte instruks af 1782 blev det jo pålagt handelens folk og andre at indsamle og indsende prøver af mineraler, men navnlig ved mineralogen *Karl Ludvig Giesecke*s videnskabelige undersøgelser fra 1806–1813 blev der samlet et stort materiale. Nu gør *Grønlands geologiske Undersøgelser* et enormt arbejde for at udforske, hvad Grønland består af, og for at finde værdifulde malme og mineraler. Mange nye mineraler er fundet. På Kvanefjeld har man blandt andet interesseret sig stærkt for de berylliumholdige mineraler og har opdaget et nyt mineral, der fik navnet *sørensenit* efter professor Henning Sørensen. Det er en ejendommelig sten, krystalliseret i stråler, og rosa af farve. Tilslibning af stenen er næppe mulig, men den taler til fantasien, og den kan komponeres ind i morsomme smykker.

Et andet berylliumholdigt mineral fra Kvanefjeld fik navnet *tugtupit* efter findestedet Tugtup agtakôrfia. Denne sten har måske ikke alle, men i hvert fald nogle af de betingelser, som vi nu har hørt, at en ædelsten gerne skal opfylde. Den skal være *smuk*, og tugtupit har en helt usædvanlig stærk rød farve med ligesom et stæk af lilla i; farven er uregelmæssigt fordelt, og nogle partier af stenen er mørktfarvede, andre lyse, andre igen helt hvide. En ædelsten skal også være *sjælden*, og foreløbig tør man nok sige, at den er så sjælden, at den er ganske ukendt. Der findes nu nok en hel del af den, men Grønland er ene om tugtupit, så man kan sige, at den er sjælden ude i verden. Ganske vist har man fundet tugtupit på den russiske Kola-halvø, men kun som knappenålshovedstore prikker. Dernæst skal en ædelsten være nogenlunde *hård*, og tugtupit har vel omtrent samme hårdhed som jaspis. Den skal også være *holdbar*, og her er der et lille minus, fordi den tugtupit, man hidtil har samlet, jo er gennemdraget af forvittringsrevner, men der må jo nok findes en mere hel forekomst. Tugtupit er uigennemsigtig.

Om denne sten er der grund til at fortælle lidt mere. Den blev opdaget omkring 1960 af professor *Henning Sørensen*, som senere gav den navnet tugtupit. Man troede først, at det drejede sig om en berylliumholdig sodalit, men professor Sørensen påviste, at stenen er et nyt mineral. Dens atomer er ordnet i et helt andet mønster. En dame, som beskæftigede sig med atommønstret, fru *Danø*, opdagede, at et rødt stykke tugtupit, som hun havde opbevaret i en skuffe, var blevet kridhvidt. Hun lod det nu ligge i lyset, og gradvis rødmede stenen mer og mer. Profes-

sor Sørensen har yderligere observeret, at stenens mørkerøde partier kan blegne. I gamle dage ville man bestemt have sagt, at der boede en lille alf inde i stenen, som blev skiftevis rød og bleg. Digtene vil måske en dag tale om den som „dannebrogstenen“.

Der er endnu flere morsomme ting at observere hos denne sten. Hvis man har et apparat, som udsender ultraviolette stråler, og prøver at bestråle stenen hermed i et mørkt rum, vil man se, at stenen lyser op, mens andre stene slet ikke kan ses i mørket. Tugtupit kan gøre de usynlige ultraviolette stråler til synligt lys. Og hvilket lys! Under de kortere ultrastråler lyser stenen op i en nærmest lakserød farve, der minder om de dejlige grønlandske fisk. Men i de længere ultrastråler gløder stenen i en pragtfuld rødgylden abrikosfarve. Når man så afbryder ultrastrålerne, lyser stenen hvidt i det mørke rum og bliver ved med at lyse som fosfor i et minut eller længere.

Den egenskab hos en sten, at den kan udsende lys, når den rammes af de usynlige ultraviolette stråler, kaldes *fluorescens*. Egenskaben har sit navn efter mineralet *fluorit* eller *flussspat*, som jo også findes i Grønland.

Det er ikke altid klart, hvad grunden til disse smukke lysfænomener kan være. Ofte skyldes den slags, at der er visse sjældne grundstoffer til stede i små mængder. Stene, som indeholder det sjældne uran, kan lyse op på samme måde, men i andre farver. Zirkoner bliver kraftigt gule, hvide diamanter kan blive himmelblå.

Hvordan har man så prøvet at slibe tugtupiten? Man har givet den en form, der kaldes cabochon. Det vil sige, at den er afrundet, hvælvet, uden facetter. Man kan slibe den cirkelrund eller oval eller i andre former, men altid hvælvet uden facetter. Sådan sliber man uigennemsigtige stene, som jo ikke skal glimte i lyset, men virke ved deres farve, eller fremvise en morsom virkning af flere farver, som her, hvor vi har hvidt og rødt sammen. Uigennemsigtige stene er aldrig særlig dyre, og derfor er det vigtigt, hvis det skal lønne sig at slibe dem, at man har et ensartet materiale uden alt for mange revner og sprækker. Ellers går der alt for meget materiale til spil, og så bliver stenen for dyr til at man kan sælge den. Tugtupit egner sig altså ikke for verdensmarkedet, men som en grønlandsk specialitet vil den nok kunne opnå en beskeden plads hos samlere, og desuden vil den nok i fremtiden dukke op i smykker, dels i selve Grønland, dels i Danmark nede i syd.

Blandt dem, der har haft lejlighed til at se nogle slebne cabochons af tugtupit, er fru Tove Meyer-Hægstad, der beskriver stenen således i Berlingske Tidende:

„Det er en meget spændende sten med sjældne egenskaber . . . men først og fremmest har tugtupiten sine dagklare fortrin ved et fint nuanceret, changerende farvespil, der med de rød-lilla toner på kølig isbjerghvid bund er som en slags *musik i farver*, et fint afstemt akkompagnement til netop den rosa-cyklamen-lilla farveskala, moden boltrer sig i for øjeblikket.“

Tugtupit blev i oktober præsenteret på den internationale gemmologkongres i Barcelona, hvor ædelstenskendere fra hele verden var samlet.

En anden sten, som vi har prøvet at slibe efter forslag fra professor Henning Sørensen, er *ussingit*, der er opkaldt efter professor *N. V. Ussing*. Det er et mineral fra Kangerdluarssuk i Julianehåbdistriktet, beskrevet i 1914 af professor *O. B. Bøggild*. Det er et nogenlunde hårdt, ret sjældent mineral, som forekommer i lilla toner, og som ligeledes hører til Ilímaussaq-intrusionen. De cabochons, der foreløbig er slebet, er nærmest hvide, men med en sart lilla eller næsten lavendelagtig tone. For dem, der kan påskønne farveskalaens fineste nuancer, vil denne pastelfarve sikkert virke attraktiv. Men iøvrigt forekommer stenen sikkert også i kraftigere farver. Også ussingiten er taget fra overfladeforekomster, og den er derfor hårdt mærket af vejrliget.

Disse spæde forsøg med at slibe grønlandske stene for at finde frem til noget, der fremtidig kan blive til specielle grønlandske ædelstene, har jo ikke hidtil været så opmuntrende, at vi kan sige, at vi har fundet frem til en verdensartikel. Havde man fundet store, blodrøde rubiner eller skønne, græsgrønne smaragder, for ikke at tale om de strålende diamanter, havde det været noget helt andet.

Der er altså intet, der animerer til at starte den store skattejagt. Men ved meto-disk arbejde finder man nok frem til noget, der kan føre til en mindre produktion af sølvsmykker med grønlandsstene. Det er i hvert fald et morsomt arbejde.

Grønland er jo kendt for at producere kunsthåndværk forarbejdede genstande i ben og i blødere stenarter. Måske bliver der en dag grundlag for, at en grønlænder ud-danner sig som sølvmed eller guldsmed og skaber særprægede smykker med grøn-landske stene. Et lille stensliberi er ikke så vanskeligt at sætte op, sålænge man kun vil slibe cabochon-stene. Men en større sliberivirksomhed vil kræve, at smukke stene er til rådighed i stor mængde, helst stene med effektfulde farver.

Mange steder i verden går der sagn om hele bjerge i skønne farver. Og sagnet plejer også at give en forklaring på, at bjerget har fået netop den farve. Knud Ras-mussen fortæller et sådant sagn, der var blevet til en sang, som gamle Alina fra Ika-miut havde hørt som barn:

Når du kommer til Ikamiut nordenfra,
vil et stort fjeld komme tilsyne;
stejlt falder det i havet.
Tinden står i skyer.
En dejlig kvinde
styrtede fordum ned fra tinden.
Derfor er fjeldet endnu blodigrødt.